

Miljøpartiet De Grønne: Fra ultimatum til kompromiss?

Av Henrik Bjørøen, prosjektmedarbeider i Civita

Miljøpartiet de Grønne hadde et mål om syv prosent oppslutning ved stortingsvalget i 2021. Til tross for at klimapolitikk var velgernes viktigste sak under valgkampen, endte partiet under sperregrensen. Partiet har selv konkludert med at de ble «for krasse og kompromissløse», og at de ble oppfattet som et ensaksparti. I etterkant har MDG lansert en langtidsstrategi om å bli et «grønt folkeparti med bred oppslutning» frem mot 2030. For å klare dette må MDG gjennom en omstilling hvor partiet bygger sakseierskap til flere områder enn klima og miljø. Dette notatet ser nærmere på hvilke implikasjoner en slik omstilling kan ha for MDGs velgermobilisering de neste årene.

For å forstå fremtidsutsiktene til MDG, bør vi først se tilbake på stortingsvalget i 2021.

Stortingsvalget i 2021

I forkant av stortingsvalget i 2021 viste meningsmålingene godt over fem prosent for MDG. Dette virket lovende for partiet. Imidlertid har valgforskning vist at MDG har et stort antall

«hjemmesittere», altså borgere som ikke benytter seg av sin stemmerett selv om de har uttalt at de ville stemt på partiet. Det var derfor sannsynlig at meningsmålingene ikke ville fungere som en presis prediksjon av MDGs valgresultat, noe de heller ikke gjorde. MDG endte til slutt opp med en oppslutning på 3,94 prosent – bare 1700 stemmer fra å nå den viktige sperregrensen på fire prosent.

Det kan argumenteres for at MDG gjorde et godkjent valg, ettersom de økte oppslutningen sin med 0,7 prosentpoeng fra stortingsvalget i 2017. Men MDG hadde et mål om syv prosent oppslutning ved dette valget, hvilket de ikke var i nærheten av. Hadde partiet nådd over sperregrensen ville det blitt tildelt utjevningsmandater som kunne gitt partiet syv stortingsrepresentanter. I stedet fikk de tre. Forskjellen på syv og tre mandater er betydelig for et lite parti. Dessuten var valgkampen i 2021 preget av en dagsorden som intuitivt skulle være fordelaktig for partiet – valgforskning indikerte at klima- og miljøpolitikk var velgernes viktigste sak under valgkampen. Når partiet likevel ikke klarte å nå over sperregrensen, var dette et skuffende valg for MDG.

Tabell 2. Viktigste sak eller kjønn og alder. Prosent som oppgir den aktuelle saken som en av de to viktigste

	Menn			Kvinner		
	18-30	31-50	51+	18-30	31-50	51+
Miljø og klima	38	30	21	45	30	29
Skatter og avgifter	23	25	21	15	14	15
Sosial utjevning	9	12	22	12	11	18
Helse	12	9	10	14	25	21
Distriktpolitikk	8	15	18	10	13	13
Økonomi, industri og sysselsetting	17	19	16	7	9	8
Skole og utdanning	14	9	3	12	20	12
Innvandring	7	11	7	11	9	4
Eldreomsorg	1	0	7	3	4	17
Barne- og familiepolitikk	1	4	3	8	15	5
Samferdsel	2	4	6	2	2	3
Offentlig-privat	3	4	3	2	1	2
N	125	203	357	131	232	308

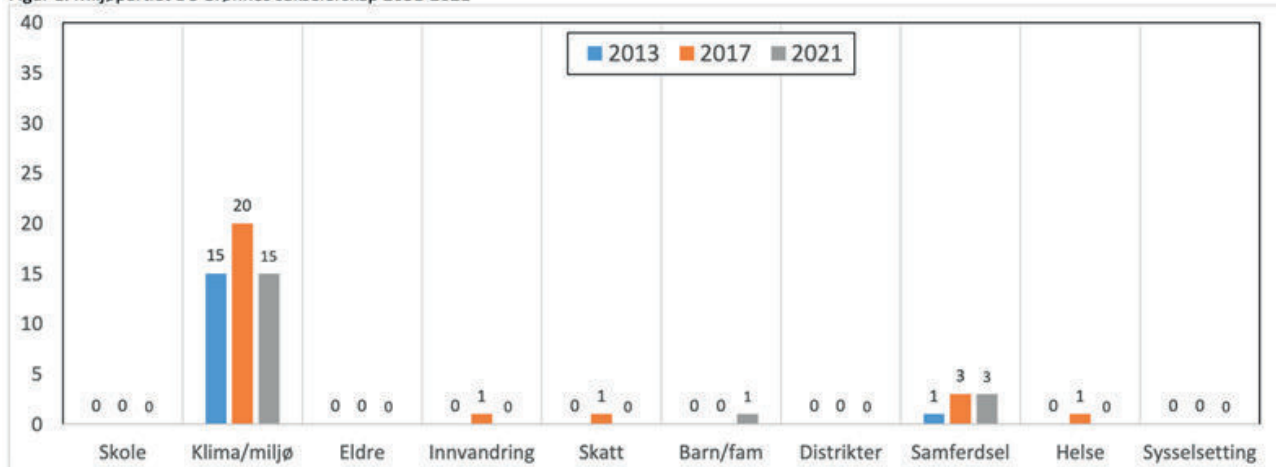
Tabellen over illustrerer hvorfor stortingsvalget i 2021 ble omtalt som et «klimavalg». FN-rapporten som ble publisert i forkant av valget, stadfestet alvorlighetsgraden i klimaproblemene og forsterket den klima- og miljøpolitiske agendaen under valgkampen. For å forstå hvorfor MDG likevel havnet under sperregrensen, bør vi se til valgforskning om sakseierskap.

Sakseierskap

Å ha sakseierskap («issue ownership») over et politikkområde innebærer at velgere mener at partiet har en god politikk på dette området, selv om de ikke nødvendigvis ville stemt på partiet.¹ Et parti kan bygge sakseierskap til et politikkområde ved å fremheve det i partiprogrammer og vie taletid til det gjennom medieutspill, slik at partiet blir assosiert med det respektive saksfelt eller politikkområde. Sakseierskap er særlig viktig i dagens politiske kontekst, ettersom valgforskning indikerer at tradisjonelle sosiale og ideologiske skillelinjer ikke er like forklarende for velgeradferd som det var før. I stedet er dagsorden, altså hvilke saker som preger mediebildet og blir ført på agendaen under valgkampen, mer avgjørende for valgresultatet. Det optimale for et parti er derfor å ha sakseierskap til en sak eller et politikkområde som har høy aktualitet. En sentral komponent i en valgkampstrategi er derfor å påvirke det offentlige ordskiftet slik at det vinkles inn mot saksfelt som er viktige for velgerne, og hvor partiet har sterkt sakseierskap. Samspillet mellom politikk og media blir i den forbindelse helt sentralt for å vinne velgere. I MDGs tilfelle utgjør sakseierskap til klima- og miljøpolitikk fundamentet i velgeroppslutningen, og det vil derfor være i deres interesse å dreie debatten inn mot dette politikkområdet.

Her er en tabell fra Valgforskningsprogrammet, som viser MDGs sakseierskap fra 2013-2021.² Tabellen oppgir hvor mange prosent av et utvalg velgere som foretrekker MDG på de respektive politikkområdene.

Figur 1. Miljøpartiet De Grønnes sakseierskap 2013-2021

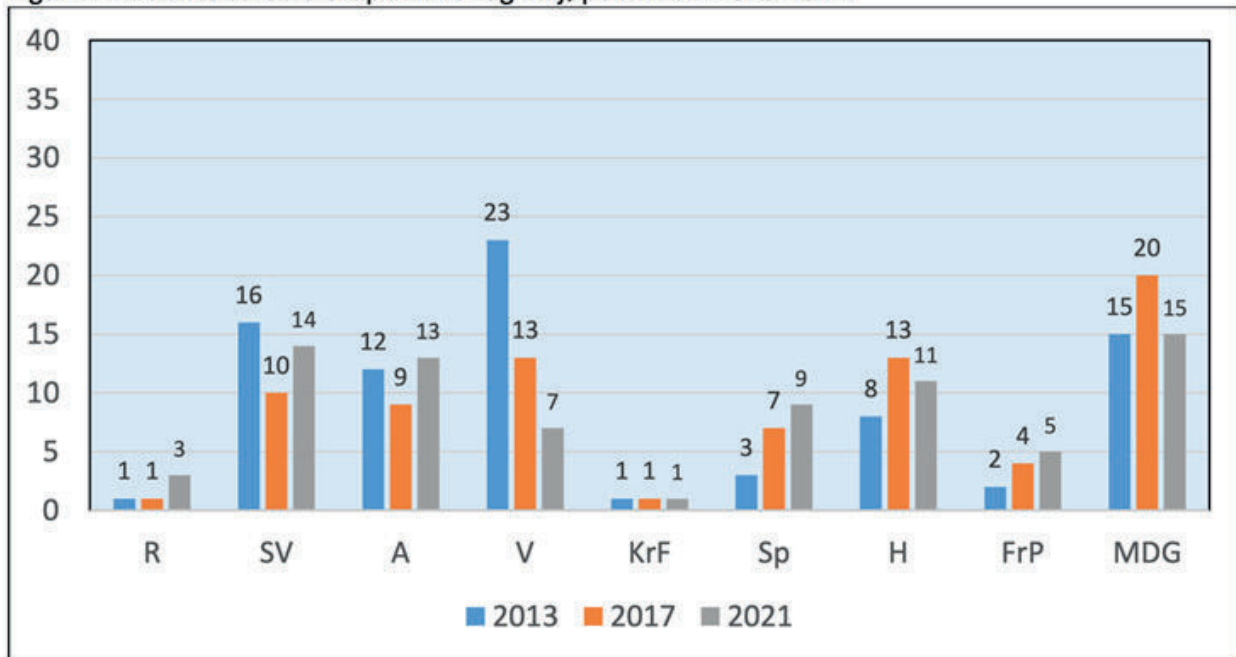

Det fremkommer av tabellen at MDGs sakseierskap ved stortingsvalget i 2021 bestod nesten utelukkende av klima- og miljøpolitikk. Påstanden fra partiets havarirapport om at partiet ble oppfattet som et ensaksparti, underbygges dermed av valgforskningen. Statistikken viser også at MDG har tapt fem prosentpoeng sakseierskap til klima og miljø siden stortingsvalget i 2017. Når MDG mister sakseierskap til klima- og miljøpolitikk, tilskrives det gjerne at partier som SV og Venstre fungerer som «blokkeringspartier» for MDG ved å ta eierskap til klima- og miljø saker. Denne mekanismen innebærer altså at en del velgere anser SV og Venstres klima- og miljøpolitikk som bedre enn MDGs. Andre velgere mener at MDG har den beste klima- og miljøpolitikken, men stemmer heller på partier som har en mer helhetlig politikk. Analyser fra MDGs valg-

evaluering viser at rundt 15 prosent av befolkningen vurderte å stemme MDG i løpet av valgåret, og blant de som valgte et annet parti, stemte majoriteten på SV eller Ap³.

Disse mekanismene kan diskuteres i lys av følgende tabell, som viser hvordan eierskap til klima- og miljøpolitikk er distribuert mellom partiene fra 2013-2021:⁴

Figur 1. Partienes sakseierskap i klima- og miljøpolitikken. 2013-2021.

Det fremkommer av empirien at MDG hadde størst sakseierskap til klima og miljø blant partiene ved sist stortingsvalg, men at ledelsen bare var marginal. Flere partier utfordret MDG på sakseierskap til klima og miljø – særlig SV, Arbeiderpartiet og Høyre. At styringspartiene Ap og Høyre hadde omtrent like høyt eierskap til klima og miljø som MDG, understreker at dette politikkområdet har blitt en vesentlig del av partipolitikken på tvers av høyre/venstre-aksen. Når partiene utfordrer MDG på sakseierskap til deres viktigste politikkområde og komplementerer dette med eierskap til et bredt spekter av andre politikkområder, blir det utfordrende for MDG å vinne velgere. Selv når klima- og miljøpolitikk blir ansett som en av de viktigste sakene, vil velgere gjerne oppleve at andre partier tilbyr en mer helhetlig politikk som utkonkurrerer MDGs. Når denne politiske konteksten legges til grunn, fremstår det forståelig at MDG endte under sperregrensen ved stortingsvalget i 2021.

Fra ensaksparti til bredt, grønt folkeparti?

Frem mot de neste kommune- og stortingsvalgene blir det en utfordring for MDG å bevare sitt sakseierskap til klima- og miljøpolitikk og samtidig bygge sakseierskap til andre politikkområder. Dette er en vanskelig balansegang. En potensiell fallgrube for MDG er å «havne mellom to stoler», hvor de i forsøket på å styrke bredden i sin politikk mister sakseierskap til klima og miljø uten å bygge sakseierskap til andre områder. De kan i et slikt tilfelle ende som et «lysegrønt» parti på lik linje med SV og Venstre, men med fare for å bli utkonkurrert på politikkområder hvor disse

partiene har et mer veletablert sakseierskap. En omstilling fra et ensaksparti til et bredt, grønt folkeparti vil innebære en risiko for å miste de mest klimaopptatte velgerne. Helsepolitisk talsperson og vararepresentant til Stortinget for MDG, Kristoffer Robin Haug, har uttalt at en slik omstilling vil innebære betydelig risiko for at partiet taper oppslutning på kort sikt, men at partiet på lenger sikt vil kunne vokse på omstillingen.

Klimaproblemene vil med all sannsynlighet ikke avta de neste årene. De vil heller akselerere. Dette kan styrke MDGs forutsetninger for å mobilisere over sperregrensen. Å være et ensaksparti er derfor ikke nødvendigvis en svakhet for MDG – så lenge det klarer å konsolidere sin posisjon som partiet med sterkest eierskap til klima og miljø, og øke avstanden til de andre partiene på dette sakfeltet. Derimot demonstrerte stortingsvalget i 2021 at andre partier enn MDG vil vinne velgere på klima- og miljøsakene, til tross for at klimakrisen sto øverst på agendaen. Det optimale for MDG vil derfor være å bevare sitt sakseierskap til klima og miljø, samtidig som de utvider sitt nedslagsfelt til andre politikkområder. På årets landsmøte ble det konkludert med at MDG skulle bli et «grønt folkeparti med bred oppslutning» innen 2030. Skal partiet nå dette målet, må andre saker enn klima og miljø vies taletid. En måte for MDG å bygge sakseierskap til andre politikkområder på, kan være å se til EU-spørsmålet.

EU

I MDGs partiprogram heter det at «Vi forsterker innsatsen for å nå FNs bærekraftsmål innenfor naturens tålegrenser, fører en aktiv politikk for mer globalt samarbeid og demokrati, og knytter tettere bånd til Europa». Partiet tar altså utgangspunkt i at det grønne skiftet best gjennomføres med økt internasjonalt samarbeid. I forlengelsen av dette konkluderte MDG på årets landsmøte med at partiet ville «gå aktivt inn for å løfte debatten» om et norsk EU-medlemskap. Debatten foregår fremdeles innad i partiet. I EU-spørsmålet foreligger en mulighet for MDG til å favne bredere og treffe en konfliktlinje som har blitt særlig aktuell i lys av dagens sikkerhetspolitiske situasjon i Europa. Hvis MDG skal ha som ambisjon å utvide sitt nedslagsfelt til andre områder enn det klimapolitiske, bør partiet ikke bare løfte debatten, men ta et tydelig standpunkt i EU-spørsmålet.

Ved å gå inn for et norsk EU-medlemskap kan MDG skille seg fra SV, et parti som treffer velgere på mange av de samme konfliktlinjene. MDG vil da også være på linje med Venstre og Høyre, som i sitt partiprogram uttrykker et ønske om norsk EU-medlemskap. Dessuten indikerer en måling utført av Sentio at fire av ti unge ønsker et norsk EU-medlemskap, og det er nettopp blant unge velgere at MDG henter majoriteten av sine stemmer.⁵

Krig versus klima

Dersom Ukraina-krigen vedvarer, kan den by på utfordringer for den klimapolitiske agendaen. I krigstilstand vil forsyningssikkerhet og sikkerhetspolitikk agendasettes på bekostning av klima og miljø. Når energisikkerheten til europeiske borgere står i fare, blir klimakrisen skjøvet lenger ned på prioriteringslisten, og stater trapper opp sin eksport av fossile energikilder for å møte Europas energibehov. I en tilstand som preges av en konkret og umiddelbar sikkerhetspolitisk trussel, kan det bli vanskelig å drive valgkamp på klimaproblemer, som på tross av håndfaste

eksempler de siste årene kan oppleves som et problem som ligger lenger frem i tid. Dersom kommune- og stortingsvalgene de neste årene blir orientert mot sikkerhetspolitikk og forsyringssikkerhet, kan det bli utfordrende å drive valgkamp som grønt parti.

Skal MDG bli synlig må det finne måter å skyve ordskiftet inn på sine kjernesaker på. Fordelen for MDG er at det meste kan vinkles inn på klima – eller slik Jonas Gahr Støre sa; «Klima er ikke én sak, men en ramme rundt alle saker».⁶ Under nåværende sikkerhetspolitiske dagsorden kan eksempelvis utbygging av fornybar energi fremheves som en løsning på mange av de energipolitiske utfordringene som Norge og Europa nå står i. Realismen i å sikre energisikkerhet gjennom fornybar energi er imidlertid omdiskutert. MDG bør derfor være presise med de empiriske begrunnelsene for ikke å miste troverdighet.

Sentrum-periferi

I kommunevalget i 2019 endte MDG med 15,3 prosent av stemmene i Oslo og har ved å sitte i bystyret hatt betydelig innflytelse i hovedstaden. I distriktene har derimot MDG slitt. MDGs oppslutning gikk ned i alle valgdistrikter fra kommunevalget i 2019 til stortingsvalget i 2021. Kontrasten mellom valgresultatet i byene versus i distriktene, vitner om at MDG har mye å hente i skillelinjen mellom sentrum og periferi. Spørsmålet er om MDG har forutsetninger for å vinne flere velgere i distriktene, eller om de skal konsolidere sin posisjon som et parti for urbane klimavelgere. Lenge har MDGs kompromissløse linje mot bilen vært en utfordring for MDGs oppslutning i mer perifere valgkretser. Kanskje må MDG tilpasse sin samferdselspolitikk i større grad til distriktene, dersom de har ambisjoner om å favne bredere.

På vekst-vern-dimensjonen har MDG noen prinsipielle standpunkter som det kan være vanskelig å fravike. Partiet er opptatt av natur- og dyrevern, også i tilfeller hvor det kan gå på bekostning av verdiskapning i distriktene. I distriktspolitikken står dermed MDG i frontkollisjon med Sp, som har en mer vekstorientert tilnærming til distriktene og fremmer forslag om kutt i drivstoffavgiften. Sp har lenge vært den klare eneren på sakseierskap til distriktspolitikken. Når MDG utgjør Sps rake motsetning, vil det være vanskelig å vokse i valgkretser i periferien. Dette skyldes naturligvis også at forutsetningene for det grønne skiftet er helt annerledes i by enn i distrikt. Å være et grønt parti som favner bredt både i sentrum og periferi vil kreve at MDG i større grad tilpasser seg til disse forskjellene. Her må det inngås kompromisser – men det er nettopp det partiets omstilling vil tillate.

Blokkuavhengighet

MDG omtaler seg selv som et blokkuavhengig parti. Ved siste stortingsvalg valgte partiet å vende seg til venstresiden og Jonas Gahr Støre. I evalueringen fra valget blir dette omtalt som en riktig avgjørelse, og valgforskningen indikerer at det er velgere på venstresiden som er mest tilbøyelige til å stemme på MDG. MDGs politikk sammenfaller med venstresiden i flere spørsmål. Et eksempel er partienes syn på omfordelingspolitikk. For eksempel vil MDG «Innføre en sosialt omfordelende arveavgift med høyt bunnfradrag, og med en ekstra progressiv sats for arv over 20 millioner».⁷ Dette er stikk i strid med høyresidens syn på spørsmålet om arveavgift. MDG har også et programfestet ønske om en progressiv skattepolitikk. Med andre ord er MDG mer

orientert mot venstresiden i omfordelingsspørsmål. Likevel er det flere faktorer som taler for at MDG bør holde døren åpen for et blågrønt samarbeid.

På venstresiden er Sp et problem for MDG. Slik det har blitt redegjort for, har de to partiene helt ulike tilnærminger til samferdsel og distriktspolitikk. Dette understrekes av at Sp brøt med de rødgrønne partiene i 60 av 69 saker som ble behandlet av energi- og miljøkomiteen mellom 2017 til 2020.⁸ De øvrige partiene, Ap, SV og MDG, kom til enighet i langt større grad. Sp er altså et klimapolitisk avvik på venstresiden. Mens MDG ønsker å halvere kjøttforbruket, vil Vedum «erstatte kjøttskam med ribbeglede».⁹ I klimapolitiske spørsmål vil altså MDG og Sp sjelden finne sammen. En mer sannsynlig koalisjonspartner for MDG er SV, men også her er det utfordringer. Dersom MDG går inn for norsk EU-medlemskap, vil avstanden mellom de to bli større. I tillegg har partiene ytterst til venstre argumentert for at MDGs politikk kan øke sosial ulikhet.

Det er flere aspekter ved MDGs politikk som gjør at de istedenfor å henvende seg til venstresiden, bør åpne døren for et samarbeid med Høyre. For eksempel er bruken av prismekanismer for å incentivere utslippsreduksjon i næringslivet en politikk som Høyre kan stille seg bak. CO2-kvoter og CO2-avgifter er eksempler på denne tilnærmingen. Mens høyresiden er mer positiv til en slik fremgangsmåte, vil venstresiden gjerne postulere at en slik politikk vil gi problemer for dem med lavest inntekter. Her kan MDG og høyresiden finne sammen. Rasmus Hansson har dessuten omtalt Høyres klimapolitikk som bedre enn Arbeiderpartiets.¹⁰ Det kan etableres et blågrønt samarbeid med KrF, Venstre, MDG og Høyre. Selv om valgforskningen har indikert svake fremtidsutsikter for en slik koalisjon, bør MDG i det minste vurdere å se til høyresiden – dersom de skal leve opp til påstanden om blokkuavhengighet.

Uavhengig av hvilken blokk MDG søker tilhørighet hos, vil det være en utfordring å komme til enighet om petroleumpolitikken. I partiprogrammet fremkommer det at MDG ønsker å «gjennomføre en planmessig, kontrollert omstilling vekk fra petroleumsvirksomhet innen 2035».¹¹ Høyre vil på sin side «ikke sette noen sluttdato på norsk petroleumsnæring, men heller støtte næringen i det videre arbeidet med leting etter nye ressurser og det grønne skiftet».¹² Mens Ap og Høyre vil bevare norsk petroleumsnæring og kutte utslippene fra olje- og gassproduksjon på norsk sokkel med 50 prosent innen 2030, vil MDG avvikle den. På dette punktet er det steile fronter mellom MDG og andre partier på høyre- og venstresiden. I kjølvannet av Ukraina-krigen har betydningen av petroleumsindustrien for norsk og europeisk økonomi og forsyningssikkerhet, blitt enda tydeligere enn før. Spørsmålet er derfor om det er klokt av MDG å vektlegge denne saken når de skal vinne velgere og koalisjonspartnere. Hvis denne saken skal veie tungt for partiet, bør de være varsomme med hvilken retorikk de benytter seg av.

MDGs ultimatum om å ikke støtte en regjering som opprettholder oljeletingen, ble i valg-evalueringen trukket frem som en av partiets største tabber. Å stille ultimatum er offensivt og bidrar til å synliggjøre partiet, men kostnaden er at man kan miste troverdighet både overfor potensielle koalisjonspartnere og velgere. Fremover bør derfor lignende «ultimatum-retorikk» unngås, noe partiet også virker til å være klare over. Et moment som også bør vurderes, er i hvilken grad MDG skal vie taletid til å snakke om deres egen politikk, versus å gi (negativ) omtale til andre partier. Valgforskning gjennomført på ti vestlige demokratier indikerer at mer radikale partier, inklusivt de grønne, er mer utsatt for ikke-saklig kritikk i media.¹³ Empirien tilsier at et parti som MDG vil

tjene på et mest mulig saklig fokus i sin retorikk, hvor de bygger troverdighet og tillit mest effektivt ved å fremheve egen politikk fremfor å kritisere sine motstandere. Dette er aspekter ved MDGs retorikk som kan videreutvikles til neste valg, slik at partiet unngår å bli oppfattet som «for krasse og kompromissløse», slik valgevalueringen konkluderte med.

På den andre siden kan det argumenteres for at en betydelig del av MDGs oppslutning består av velgere som stemmer MDG nettopp fordi partiet har våget å stå for en kompromissløs klima- og miljøpolitikk og innta rollen som «vaktbikkje» for de større partiene. Dette kan være riktig. Samtidig er MDG et lite parti, og reell makt vil forutsette at det posisjonerer seg for koalisjonspartnere. Med den hensikt bør partiet fremstå med troverdighet og i all hovedsak søke kompromiss heller enn å stille ultimatum.

Konklusjon

MDGs fremtid vil bli preget av balansegangen mellom å bevare sakseierskap til klima- og miljøsakene og bygge sakseierskap til andre saksfelt. Fallgruben ved omstillingen fra et ensaksparti til et bredt, grønt folkeparti er at partiet kan forsvinne i gruppen av lysegrønne partier. Dette vil prege partiets posisjonering frem mot kommunevalget i 2023 og stortingsvalget i 2025. Utdfordringen er å ivareta sakseierskap på partiets kjernesaker, men samtidig fremstå som en seriøs kandidat for velgere som er opptatt av andre politikkområder enn klima og miljø.

Sikkerhetspolitikken som preger dagsorden i kjølvannet av Ukraina-krigen, har svekket klimapolitikken sin posisjon på agendaen. Dette byr på utfordringer for MDGs velgermobilisering. Uansett vil det grønne skiftet etter alt å dømme fortsette å prege agendaen de neste årene. FN kommer til å utgi klimarapporter som stadfester hvor langt unna vi er å nå bærekraftsmålene, og dette kan gi gode betingelser for MDGs velgermobilisering. Skal MDG kapitalisere på klimakrisen, forutsetter det imidlertid retorikk og bruk av empiri som gir tillit og troverdighet. For et lite parti som mange kan oppleve som radikalt, vil dette være spesielt viktig.

Videre er det holdepunkter for at det vil være strategisk fornuftig for MDG å gå inn for et norsk EU-medlemskap. Dette kan skille MDG fra SV og synliggjøre partiet under nåværende utenrikspolitiske dagsorden. Å gå inn for norsk EU-medlemskap kan være et steg i retning av visjonen om et grønt folkeparti med bred oppslutning. Men MDG er fortsatt et lite parti. Skal partiet ha reell innflytelse, vil det være avgjørende hvordan det posisjonerer seg for potensielle koalisjonspartnere. Ved forrige stortingsvalg valgte MDG å vende seg mot venstresiden og Jonas Gahr Støre. Skal partiet være et blokkuavhengig parti, slik de selv hevder, bør de også vurdere å se til høyre.

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på henrik@civita.no eller civita@civita.no.

Sluttnoter

- 1 <https://aardal.info/partienes-sakseierskap/>
- 2 https://aardal.info/wp-content/uploads/2020/06/Sakseierskap_MDG-3.pdf
- 3 https://www.mdg.no/her_er_mdgs_evaluering_av_valgkampen_2021
- 4 https://aardal.info/wp-content/uploads/2020/06/Sakseierskap_klima-2.pdf
- 5 <https://www.nettavisen.no/norsk-politikk/arendalsuka/eu/eu-sjokk-pa-ny-maling-de-unge-vil-melde-norge-inn/s/5-95-603179>
- 6 <https://www.dagsavisen.no/debatt/kommentar/2021/09/15/klimavalget-som-ikke-var-et-klimavalg-var-et-klimavalg/>
- 7 https://assets.nationbuilder.com/mdg/pages/4124/attachments/original/1631475774/Arbeidsprogram_2021-2025_bokmal.pdf?1631475774
- 8 <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/zG3Pb5/full-roedgroenn-sprekk-i-klimapolitikken-sp-med-alenegang-i-60-av-69-klimasaker>
- 9 <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/awdyXa/vedum-vil-erstatte-kjoettkam-med-ribbeglede>
- 10 <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/V9waR4/mdg-profil-mener-hoeyre-er-bedre-paa-klima-enn-ap-inviterer-til-samarbeid-paa-stortinget>
- 11 https://assets.nationbuilder.com/mdg/pages/4124/attachments/original/1631475774/Arbeidsprogram_2021-2025_bokmal.pdf?1631475774
- 12 <https://hoyre.no/politikk/partiprogram/>
- 13 <https://www.cambridge.org/core/journals/british-journal-of-political-science/article/our-issue-positions-are-strong-and-our-opponents-valence-is-weak-an-analysis-of-parties-campaign-strategies-in-ten-western-european-democracies/3D6F91BA278EBBD73F9D1E792C2B87AF>